

Oponentský posudek disertační práce

Filip Hotový – Estetika transparence fotografického obrazu

Filozofická fakulta UK v Praze

Filip Hotový zvolil pro svou disertační práci téma estetiky fotografie, které sice již od osmdesátých let dvacátého století hraje důležitou roli především v anglofonní diskusi, v českém prostředí mu však dosud nebyla věnována větší pozornost. Práce sestává ze tří částí. V té první se autor věnuje tezi transparence či průhlednosti Kendalla Waltona, kterou podrobně vykládá a hájí ji před kritiky. V druhé části totéž činí s pozicí Rogera Scrutona, s tím rozdílem, že Scrutonovu k fotografii skeptickou tezi se pokouší vyvrátit. Ve třetí části získanou koncepci z prvních dvou oddílů aplikuje, ověřuje na příkladu umělecké fotografie a navrhuje kritéria, podle nichž můžeme rozlišit uměleckou a neuměleckou fotografii. Posudek by se tedy měl zaměřit: (1) na vhodnost zvolených východisek, (2) na přesvědčivost autorovy argumentace východisek a jejich kritik a (3) na přínos dané koncepce pro výklad umělecké fotografie a na zhodnocení kritérií pro její identifikaci.

Volba Waltonova textu jako východiska zkoumání je pochopitelná a oprávněná. Studie „Transparentní obrazy: O podstatě fotografického obrazu“ inspirovala rozsáhlou diskusi a její vliv je udržován častým přetiskováním v antologiích. Při vymezování povahy fotografie zde Walton postupuje na základě tradičního odlišení mezi fotografií a jinými obrazy, aniž by se zvláště vyjadřoval k estetickým kvalitám fotografie. Fotografie je podle něj mechanickým druhem záznamu, který nám poskytuje bezprostřední percepční kontakt se skutečností, a jsou tedy – na rozdíl od jiných obrazů – výsostně realistické. Standardní výhrada vůči této pozici spočívá v tvrzení, že není možné nastolit identitu mezi modelem a jeho reprezentací. Tuto námitku Walton vyvrací odkazem k pojmové revizi konceptu vizuální percepce, v němž rozlišuje „vidění skrz“ a „fikcionální vidění“, a chce tak vedle „transparence“ fotografii podržet i vlastnost „reprezentace“

Tím se Walton odlišuje od Rogera Scrutona, který zachází ještě dál, když tvrdí, že fotografie nemá povahu zobrazivého umění. Tuto tezi podporuje tvrzením, podle nějž vztah mezi obrazem a jeho modelem je v případě namalovaného obrazu intencionální, zatímco v případě fotografie pouze kauzální. Estetický zájem o fotografii je tak ve skutečnosti zájmem o fotografii zobrazovaný model. To je ovšem reduktivní pochopení fotografie jako pouhého záznamu. Na rozdíl od svých předchůdců, kteří k této kritice Scrutonovy teze docházejí na

základě protipříkladů, zde Filip Hotový přesvědčivě ukazuje, že problém spočívá v neodůvodněném přejímání kritérií estetických kvalit z oblasti malby do odlišné sféry fotografie. Blíže by však měl vyložit vztah mezi Scrutonovou a Waltonovou pozicí. Vzhledem k autorovu hlavnímu zájmu o estetiku fotografie je pochopitelné, že ke Scrutonově tezi přistupuje až po analýze Waltonova východiska. Waltonova studie však byla vydána až po Scrutonově textu, k němuž je zde rovněž na několika místech odkazováno, a mohlo by tedy být užitečné jejich vzájemný vztah vyložit přesněji a ukázat, zda Scrutonův redukcionismus není dostatečně usměrněn již u Waltona.

Za poněkud problematickou považuji rovněž metodu, jakou autor odkazuje k odlišným způsobům uvažování o fotografii. Přestože již v úvodu jasně vymezuje tradici, v níž se bude situovat, v poznámkách pod čarou se opakovaně věnuje psychoanalýze (pozn. 20 na s. 14 a pozn. 162 na s- 143 ), Ch. S. Peircovi (pozn. 21 na s. 15) či fenomenologii (pozn. 145 na s. 114). To podle mého mínění není zcela důsledné. Buď se měl autor zcela soustředit na zvolenou tradici a nebo tyto zdroje vložit přímo do stati textu, jak to ostatně v případě Bazina činí i Walton. A to i proto, že novější analyticky orientovaná estetika od takto striktního dělení odlišných tradic postupně upouští a autoři typu Jonathana Fridaye neváhají publikovat studie věnované například právě Bazinovi. Tato nejasnost je ještě umocněna připojenou bibliografií, která obsahuje tituly ze zcela odlišných myšlenkových tradic, aniž by byly v textu citovány. Soupis literatury naopak postrádá nejvýznamnější knihu k umělecké fotografii z poslední doby, Friedovu monografii *Why Photography Matters as Art as Never Before*, která k Waltonovi či Wittgensteinovi výslovně odkazuje a pro autorovu práci by byla nepochybně významným příspěvkem.

Reference k těmto odlišným tradicím se množí právě v poslední kapitole, která by měla prokázat udržitelnost získané koncepce v oblasti estetiky fotografie. Autorovo zdůvodnění, že „odhalení paralel mezi závěry různých myšlenkových diskursů posiluje platnost teze, která z těchto závěrů vychází“ (s. 110), nepovažuji za zcela přesvědčivé. K Waltonově tezi se Filip Hotový v poslední kapitole krátce vrací až ve čtvrtém oddílu. Chce prokázat, že estetický zájem o fotografii je motivován takovými kvalitami fotografie, které ztělesňují jak její transparentní, tak reprezentační rovinu. Když však má vyložit, co na fotografii poutá naší pozornost v reprezentační rovině, neobrací se k tradici, s níž pracoval v předchozích částech práce, nýbrž právě k tradičním teoriím fotografie, včetně Barthesovy nadužívané koncepce protikladu mezi pojmy „studium“ a „punctum“ či Flusserova pojmu „programu“, aniž by je dříve nějak vyložil. Pro podporu své teze o estetických kvalitách na reprezentační rovině fotografie navíc volí tradicionalistické fotografické pozice, které dosud

fotografii podřizují především režimu zobrazivé malby. Svou tezi by však měl spíše ověřit na takových fotografických pozicích, které produkují význam ryze fotografickými prostředky, tedy na meziválečné fotografické avantgardě a na postmoderní fotografii. Chce-li totiž například vyložit Atlas Gerharda Richtera, jeho fotografické povahy novinových výstřížků se rychle vzdává, když tvrdí, že jednotlivé fotografie se staly později náměty pro umělcovy obrazy. Estetické kvality fotografie pak vykládá tradičními pojmy kompozice a autorského stylu. Jestliže si tedy disertační práce Filipa Hotového cením s ohledem k výše vytýčeným bodům (1) a (2), tedy v prvních dvou oddílech práce, v nichž autor ověřil schopnost udržet Waltonovu tezi, v bodě (3) zůstávám poněkud na pochybách a měla by se stát hlavním předmětem diskuse v průběhu oponentského řízení, k němuž disertační práci Filipa Hotového i přes zmíněné výhrady doporučuji přijmout.

Karel Císař, 25.4. 2010

Filosofický ústav AV ČR / VŠUP, Praha

